

بررسی کاربرد تسهیل‌گری در آموزش بزرگسالان

باهم بیاموزیم

مهسا شیری

کارشناس مسئول آموزش بهوری
دانشگاه علوم پزشکی ایران

مهنار آقاری

مدیر آموزشگاه بهوری
دانشگاه علوم پزشکی ایران

اهداف آموزشی

امید است خوانندگان محترم پس از مطالعه:

- تسهیل‌گران را بشناسند.
- ویژگی‌های فراگیران بزرگسال را بیان کنند.
- با کاربردهای تسهیل‌گری در آموزش آشنا شوند.
- مفهوم و اهداف آموزش بزرگسالان را توضیح دهند.
- اصولی که در آموزش بزرگسال باید مورد توجه قرارگیرد را شرح دهند.

مقدمه

آموزش بزرگسالان به روش‌های خاصی نیاز دارد. بزرگسالان گستره عظیمی از تجارب و مسؤولیت‌ها را دارند. زمان، کار و وظایف خانوادگی همگی فشارهایی هستند که مانع اختصاص زمان و انرژی به کلاس‌های درس می‌شوند. فراگیران بزرگسال نیازمند احترام به توانایی‌ها و تجاربشان هستند.

وقتی که به بزرگسالان می‌آموزیم بایستی شماری از مسایل مانند چیدمان، روش‌های آموزشی، اعتبار تسهیل‌گر و فرآیند یادگیری را مدنظر قرار دهیم.

آموزش بزرگسالان بر پایه باوری شکل می‌گیرد که آموختن را مقطعی نمی‌داند و حضور فعال و مؤثر بزرگسالان در همه عرصه‌های شخصی و اجتماعی را در گرو دانش و آگاهی، مهارت و درک و نگرش آنان می‌داند و افزایش توانایی آن‌ها را به منظور برقراری یک تعامل متعادل با تغییرات پرشتاب در همه زمینه‌ها و قرار دادن بزرگسالان در مسیر یادگیری، ایفای شایسته نقش‌هایی که بسرعت توسعه می‌یابند و با تغییرات زمان دگرگون می‌شوند، یک ضرورت اساسی معرفی می‌کند.

آموزش بزرگسالان چه ویژگی‌هایی دارد؟

- زمینه‌های تداوم آموزش جهت تثبیت سواد و گسترش معلومات در زمینه‌های علمی و فنی، حرفه‌ای و بهداشتی را فراهم کند.
 - به بزرگسالان برای درک خویشتن، استعدادها، محدودیت‌ها و ارتباطات خود با دیگران کمک کند.
 - بزرگسالان را برای درک تغییرات سریع اجتماعی آماده کند.
 - به شناخت قدر و منزلت انسان، درک معنی زندگی و کسب خوشبختی کمک کند و باعث نگرشی پویا به زندگی شود.
 - مسأله‌ها را به علت‌ها ربط دهد نه به علایم و رفتار، به عبارت دیگر در حل مسایل بر علت‌ها متمرکز باشد.
 - ضرورت ارزیابی تجارب را روشن کند.
 - منجر به درک و پذیرش تغییرات زندگی شود.
- با توجه به شرایط یاد شده، استفاده از تسهیل‌گران برای

آموزش بزرگسالان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. تسهیل‌گر مؤثر هر یک از شرکت کنندگان را افرادی ارزشمند با طیف وسیعی از تجارب، نظرات، قابلیت‌ها و اهداف می‌داند.

کاربردهای تسهیل‌گری در حوزه آموزش

- آیا تا به حال تجربه شرکت در یک دوره آموزشی با روش تدریس سنتی، یک طرفه، معلم محور و یکنواخت را که پاسخگوی نیازهای آموزشی شما نباشد و میزان یادگیری شما را در یک امتحان یا آزمون صرف می‌سنجد داشته‌اید؟
- آیا هیچ وقت آرزو کرده‌اید که ای کاش امتحان و استرسی وجود نداشت و به جای آن از روش‌های دیگری برای سنجش میزان یادگیری شما استفاده می‌شد؟
- آیا در دوره‌ای شرکت کرده‌اید که احساس کنید نگرش، ارزش‌ها، قومیت، جنسیت یا جایگاه اقتصادی اجتماعی فرهنگی شما بعضاً مورد بی‌احترامی یا تبعیض قرار گرفته باشد؟
- آیا برای شما پیش آمده است که نظری یا ایده‌ای و یا حتی سؤالی داشته باشید، اما نتوانید آن را در جمع مطرح کنید؟ یا این‌که به شما فرصتی داده نشود آن را ابراز کنید؟ یا این‌که از ترس مورد تمسخر و انتقاد قرار گرفتن آن را قورت داده باشید؟
- آیا پیش آمده که به عنوان یک معلم، یک استاد و یک آموزش‌دهنده از روش‌های تدریس سنتی خسته

تسهیل‌گری چیست و چه کاربردهایی دارد؟

تسهیل‌گری در بسترهای مختلف معانی متفاوتی پیدا می‌کند. در حوزه آموزش و یادگیری، فنی است که در آن گرداننده جلسه (معلم/تسهیل‌گر) با پرسیدن سؤال‌های باز و مرتبط با موضوع، گوش دادن به پاسخ‌ها و پرسیدن سؤال‌های عمیق جلسه را هدایت می‌کند تا میزان آگاهی از موضوع مورد بحث را افزایش دهد یا برای مسأله‌ای راه حلی پیدا کند. هدف اصلی تسهیل‌گری یادگیری و آموزش است.

تسهیل‌گر خوب کسی است که مجهز به این دو مهارت عمده باشد: سؤال خوب بپرسد و شنونده خوبی باشد. تسهیل‌گری نه تنها می‌تواند دانش جدید تولید کند، بلکه با استفاده از این شیوه می‌توان سطح یادگیری مشارکتی و همراهی یادگیرندگان را بالا برد. به بیانی دیگر، تسهیل‌گر قابله‌ای است که کمک می‌کند تا کودکی

شده باشید و تمایل داشته باشید حرکتی متفاوت را تجربه کنید که هم رضایت خودتان و هم رضایت یادگیرندگان را افزایش دهید؟

- آیا در نقش معلم، استاد یا آموزش‌دهنده با یادگیرندگانی روبه‌رو بوده‌اید که ویژگی‌های خجالتی، منزوی، اخلاص‌گر، بی‌تعهد، بی‌تفاوت، پرحرف و... را داشته باشند و ندانید که چگونه باید با آنها برخورد کنید و یا این‌که چگونه باید آن‌ها را در فرآیند یادگیری دخیل کنید؟
 - آیا دوست دارید یادگیرندگان دوره‌های آموزشی شما در کنار آموزش‌های تئوری مهارت‌هایی مانند کارگروهی، ارتباطات، تفکر تحلیلی‌گرانه، تفکر منتقدانه، حل مسأله، تصمیم‌گیری، گفت‌وگو و مناظره، مدیریت زمان و... را نیز تجربه کنند؟
- اگر پاسخ شما به این پرسش‌ها مثبت باشد، تسهیل‌گری می‌تواند راهکاری مناسب برای یافتن پاسخ پرسش شما باشد.

یادگیرنده بدهد. برای مثال یک واکنش کمک کننده به پاسخی اشتباه می‌تواند به این صورت باشد: «این در بعضی مواقع صحت دارد، در این شرایط شما باید توجه داشته باشید که...» «می‌توانم درک کنم که چگونه به چنین نتیجه‌ای رسیدید. آیا توجه دارید که...»

احترام به تجارب زندگی شرکت کننده

یادگیرنده بزرگسال با انبوهی از تجارب شخصی و حرفه‌ای وارد فضای آموزشی می‌شود. بنابراین تسهیل‌گر باید به تجارب زندگی یادگیرنده احترام بگذارد و سعی کند این تجارب را با موضوعات یادگیری مرتبط سازد. اگر تسهیل‌گر فرض کند که شرکت کنندگان کمتر از او می‌دانند، بی‌تجربه‌تر هستند یا تحصیلاتشان کمتر است، چنین دیدگاهی فضای یادگیری را منفی می‌سازد. به همین دلیل تسهیل‌گر همیشه باید به پیشینه یادگیرندگان احترام بگذارد. او می‌تواند با درخواست از شرکت کنندگان برای بیان نظراتشان، پاسخگویی به سؤالات آن‌ها و نشان دادن واکنش مثبت در زمانی که تجاربشان را به اشتراک می‌گذارند، به آن‌ها احترام بگذارد.

این نیاز به احترام را باید از طریق گرفتن مشارکت تک‌تک افراد در مباحث، چرخشی بودن داوطلبی و توجه یکسان به هر یک از شرکت کنندگان برطرف کرد.

حفظ کنترل یادگیری

بزرگسالان دوست دارند تا آنجایی که می‌توانند همه چیز را کنترل کنند. درخواست از گروه برای گرفتن تصمیم‌هایی ساده مانند زمان استراحت یا ناهار نشان می‌دهد که آن‌ها با تسهیل‌گر شریک هستند. تحمیل بزرگسالان به رعایت قوانین سخت به عنوان مانعی برای یادگیری محسوب می‌شود. تسهیل‌گر می‌تواند از طریق در اختیار گذاشتن تصمیم در مواردی خاص مانند تصمیم‌گیری در گروه بندی، جای نشستن و محل قرار گرفتن فلیپ چارت، احساس کنترل بر امور را به بزرگسالان بدهد.

به دنیا بیاید. او خالق این کودک نیست اما نقش مهم و اساسی در تسهیل فرآیند به دنیا آمدنش دارد. تسهیل‌گر بدون پیش داوری در کنار دیگر شرکت کنندگان می‌نشیند و جایگاه دانای کل یا برتری برای خود قایل نیست. تسهیل‌گری فرآیند آسان‌سازی دستیابی شرکت کنندگان به اهداف مورد نظر است و فرد تسهیل‌گر بهترین گزینه برای کمک به شما برای دسترسی به اهدافتان است. تسهیل‌گر به عنوان فردی بی‌طرف و بی‌غرض شرایط لازم جهت گفت‌وگو و تعامل را در حین احترام به کرامت انسانی فراهم می‌آورد و از طریق برنامه‌ریزی، هدایت و مدیریت گروه به اعضای آن کمک می‌کند تا با تفکری شفاف و آگاه در فرآیند جلسات مشارکت فعال داشته باشند و به گونه‌ای مؤثر و رضایت‌بخش به اهداف تعیین شده دست یابند.

تسهیل‌گر بایستی دایما محتوای آموزشی را با دنیای واقعی که بزرگسال در آن زندگی می‌کند مرتبط کند. تسهیل‌گر می‌تواند ارتباط با یادگیری را از طریق درخواست از شرکت کنندگان برای فهرست کردن نتایجی که از دوره انتظار دارند و ثبت آن‌ها به عنوان اهداف شرکت کنندگان بر روی برگه‌های فلیپ چارت برقرار کند. می‌توان هر هدفی که در طی دوره به آن پاسخ داده شد را تیک زد. همچنین در پایان دوره می‌توانید اهداف را مرور کنید و برای آن‌هایی که احیاناً در طی دوره امکان پاسخگویی به آن‌ها وجود نداشت چاره‌ای بیابید.

وجود فضای مطلوب

بزرگسالان دوست دارند در فضایی یاد بگیرند که با پاسخ‌های غلط یا ابراز نادرست مورد قضاوت منفی قرار نگیرند. آن‌ها به قضاوت همسالان بسیار حساس هستند. یادگیری در بزرگسالان وقتی مورد انتقاد قرار می‌گیرند اتفاق نمی‌افتد یا زمانی که احساس کنند با جواب نادرست یا نظر غیر موافق در رابطه با محتوای دوره در سطحی پایین تر از بقیه قرار گرفته‌اند. واکنش تسهیل‌گر به پاسخ‌های اشتباه با همکاری شرکت کنندگان فضای اصلی یادگیری را شکل می‌دهد. پاسخ‌ها باید مثبت باشد و در عین حال بازخورد را به

خود اکتشافی

یک برنامه آموزشی قوی به شرکت کنندگان اجازه می‌دهد که خود پاسخ‌ها را کشف کنند. خود اکتشافی با مشارکت در زمانی که از شرکت کنندگان خواسته می‌شود تا یک فعالیت را پیش از ارائه محتوا انجام بدهند متفاوت است. با خود اکتشافی در واقع شرکت کنندگان بر اساس تجربیات و دانش خودشان یادگیری جدیدی را خلق می‌کنند.

تسهیل‌گر می‌تواند برای شرکت کنندگان یک فعالیت متمیزی قبل از شرکت در دوره را هماهنگ کند و موضوعات خاصی را جهت بررسی و تأمل واگذار کرده و به آن‌ها این امکان را بدهد که آنچه را یاد گرفته و یافته‌اند را در ابتدای دوره با دیگران به اشتراک بگذارند.

موفقیت اولیه

بزرگسالان بایستی دستاوردی مثبت در ابتدای آموزش را تجربه کنند. تسهیل‌گر می‌تواند فرصتی برای این مسأله از طریق پیشنهاد انجام وظیفه‌ای آسان در ساعت ابتدایی آموزش فراهم آورد و بازخوردهای مثبت بابت انجام موفقیت آمیز آن به شرکت کنندگان ارائه دهد.

موفقیت زود هنگام در آموزش فضایی مثبت خلق می‌کند که منجر به یادگیری بزرگسال می‌شود. این فضا میزان تنش و استرس را برای بزرگسالانی که نگران عدم توانایی در یادگیری اطلاعات جدید هستند یا نگران حضور در کلاس درس در کنار دیگر شرکت کنندگانی با رتبه یا جایگاه بالاتر از خودشان هستند کاهش می‌دهد. بنابراین تسهیل‌گر مسؤول است که فرصت‌هایی برای مشارکت همه افراد و موفقیتشان در ابتدای کلاس ایجاد کند.

تقویت مثبت

تسهیل‌گر باید تقویت مثبت در طی دوره را حفظ کند تا انگیزه لازم برای یادگیری همیشه جاری باشد. همه یادگیرندگان دوست دارند بشنوند که کارشان را درست انجام داده‌اند یا پاسخ درستی را عنوان کرده‌اند. یادگیرندگان بزرگسال باید بدانند که در مسیر درستی در طی دوره در حال حرکت هستند تا از نگرانی بابت

توجه داشته باشید که فراگیران معمولاً ۵۰ درصد از آنچه شنیده و دیده‌اند، ۷۰ درصد از آنچه گفته‌اند و ۹۰ درصد از آنچه انجام داده‌اند و راجع به آن صحبت کرده‌اند را به یاد می‌آورند.

مشارکت

بزرگسالان زمانی بهتر یاد می‌گیرند که در یادگیری مشارکت داشته باشند. مشارکت به کلیه یادگیرندگان فارغ از سبک‌های یادگیری شان کمک می‌کند. مشارکت آن‌ها بخشی از تعهدشان به یادگیری از دوره است.

توجه داشته باشید که فراگیران معمولاً ۵۰ درصد از آنچه شنیده و دیده‌اند، ۷۰ درصد از آنچه گفته‌اند و ۹۰ درصد از آنچه انجام داده‌اند و راجع به آن صحبت کرده‌اند را به یاد می‌آورند.

مشارکت فعال در فرآیند یادگیری درجه اطمینان از اینکه اطلاعاتی کسب کرده و به دست آورده‌اند را بیشتر می‌کند.

تفاوت‌های فرهنگی

تفاوت‌های فرهنگی روی شیوه یادگیری شرکت‌کنندگان و روش‌هایی که تسهیل‌گر به کار می‌گیرد تأثیر دارد. در برخی از فرهنگ‌ها افراد واکنش خوبی به تقویت مثبت (تقدیر و تشکر) در حضور جمع ندارند و ترجیح می‌دهند که بازخوردها را به شکل خصوصی دریافت کنند. در بعضی از فرهنگ‌ها مناظره و مباحثه با آموزش‌گر/تسهیل‌گر مناسب دانسته نمی‌شود. اگر این تفاوت‌های فرهنگی نادیده گرفته شوند، می‌تواند مانعی برای یادگیری باشند. دانستن و درک سنت‌ها، رفتارهای موردپذیرش و رسوم بخشی از تخصص و تبحر تسهیل‌گر محسوب می‌شود.

نتیجه‌گیری

با توجه به ویژگی‌های یادگیری در بزرگسالان، تسهیل‌گران با در نظر گرفتن خصوصیات ذیل: «بزرگسالان باید بخواهند تا یاد بگیرند، بزرگسالان با انجام دادن یاد می‌گیرند، تمرکز باید بر مسایل واقع‌بینانه باشد، استفاده از تجربیات گذشته، استفاده از محیط‌های یادگیری بی‌تکلف، تنوع در روش‌های تدریس، راهنمایی کردن و نمره ندادن» آموزش و یادگیری را در بزرگسالان سرعت ببخشند.

پیشنهادها

در صورت آموزش دوره‌های تسهیل‌گری به مراقبین سلامت و بهورزان می‌توان انتظار برگزاری دوره‌های مؤثرتر برای آموزش به گروه‌های هدف بزرگسال را داشت.

عملکردشان جلوگیری شود. زیرا چنین مواردی توجه آن‌ها به فرآیند یادگیری را کاهش می‌دهد. تقویت مثبت تأییدی است برای شرکت‌کنندگان مبنی بر این‌که پیشرفت مناسبی دارند.

تسهیل‌گر با استفاده از تن صدا، نشاط و انتخاب کلمات مناسب می‌تواند تقویت مثبت را به شرکت‌کنندگان انتقال بدهد. لحن بیان بایستی همان پیامی را منتقل کند که کلمات در بردارند. تنها چند کلمه که با سرزندگی و حس خوب بیان شود بسیار بهتر است از تشویقی کلامی است که با تن صدایی یکنواخت و معمولی بیان شود.

تسهیل‌گر تقویت مثبت را برای افراد و هر جایی که لازم باشد برای کل گروه به کار می‌برد. برای هر فعالیت یا تمرینی از افراد یا گروه به خاطر همکاریشان تشکر می‌کند. در پایان هر بخش تسهیل‌گر فعالیت‌هایی که انجام گرفته است را جمع‌بندی می‌کند و از شرکت‌کنندگان بابت آنچه یادگرفته‌اند تشکر می‌کند.

منابع

- دکتر ناصر محمدی و شهرام رفیعی فر / برنامه درسی آموزش سلامت / نشر مهر رواش سال ۱۳۸۵
- موسوی، سید حامد، ۱۳۹۳، اهمیت و ضرورت آموزش بزرگسالان،
- مسعود دوج / استراتژی تدریس اثر بخش / انتشارات سارگل ۱۳۸۵
- مقاله مهارت‌های ارایه و تسهیل‌گری در آموزش بزرگسالان-انجمن تسهیل‌گران ایران
- راهنمای ساده تسهیل‌گری برای اجتماعات محلی جزوه آموزشی